

УДК 94:34(045)

**ПЕРІОДИЗАЦІЯ СТАНОВЛЕННЯ ПРАВА
PERIODIZATION OF THE FORMATION
OF THE RIGHT****Красніцька Г. М.,**кандидат історичних наук, доцент кафедри
права, Вінницький торговельно-економічний
інститут КНТЕУ (Вінниця, Україна),
e-mail: krasnitska – am@ukr.net**Krasnitska G. M.,**Candidate of Historical Sciences, Associate
Professor of the Department of Law Vinnytsia Trade
and Economic Institute of KNTEU (Vinnytsia, Ukraine),
e-mail: krasnitska-am@ukr.net

Досліджено питання періодизації права міжнародної безпеки на основі історико-порівняльного аналізу з розвитком міжнародного публічного права. Розглянуто моменти виникнення права міжнародної безпеки.

Ключові слова: право, міжнародна безпека, періодизація, публічне право, міжнародне право.

The issue of periodization of the law of international security on the basis of historical and comparative analysis with the development of international public law has been researched. Considered the moments of international security law.

Keywords: law, international security, periodization, public law, international law.

Існуюча система загальносвітового правопорядку базується на правовій основі універсального характеру (у більшості випадків) та на інституційних механізмах міжнародно-правового регулювання ООН. Для створення такої системи людство пройшло довгий і нелегкий шлях та доклало немало зусиль для її виникнення й розвитку. Основою сучасного міжнародного правопорядку є баланс інтересів суб'єктів міжнародного права, які відповідно до головного принципу міжнародного права є юридично рівними. У наш час головну роль у процесі формування міжнародного правопорядку відіграє міжнародне публічне право, у тому числі одна з його галузей – право міжнародної безпеки. Однак так було не завжди...

Мета статті – дослідити історико-правові передумови виникнення, а також розробити періодизацію становлення нової галузі міжнародного публічного права – права міжнародної безпеки.

Розглядаючи це питання, варто усвідомлювати, що становлення та розвиток права міжнародної безпеки насамперед безпосередньо пов'язані з відповідними процесами становлення й розвитку міжнародного публічного права в цілому. Питання історії міжнародного публічного права найбільше досліджено в ґрунтовних роботах таких вчених, як Ю. Я. Баскін, В. Г. Буткевич, О. В. Буткевич, В. Е. Грабарь, А. І. Дмитрієв, Ф. І. Кожевников, Д. Б. Левін, Д. І. Фельдман, І. І. Лукашук, О. В. Задорожній, В. Греве, П. Маланчук та інші. Серед учених, які займалися питаннями права міжнародної безпеки, варто зазначити

таких як: В. С. Ржевську, М. А. Баймуратова, В. Ф. Антипенко, Л. Д. Тимченко, О. А. Делінського, М. В. Буроменського. Однак безпосереднє дослідження історії становлення й розвитку права міжнародної безпеки як галузі міжнародного публічного права вітчизняними вченими не проводилося, що свідчить про безумовну актуальність досліджуваної проблеми.

Для того, щоб виокремити та розробити періодизацію розвитку права міжнародної безпеки, передусім доцільно визначити момент його виникнення. Враховуючи той факт, що право міжнародної безпеки є галуззю міжнародного публічного права, на нашу думку, варто розпочати з дослідження виникнення міжнародного публічного права. Невирішене й таке принципове питання, як час виникнення міжнародного права» [1, с. 25].

Зокрема, щодо цієї проблеми висловлюються різні, часом діаметрально протилежні, думки [2, с. 37; 3, с. 48]. Дехто вважає за початок відносини й угоди між суб'єктами міжнародного права давніх часів (III ст. до н.е.), у тому числі на Близькому Сході, у Давній Греції, Персії та в римсько-елліністичний період [20, с. 118–138]. На думку інших, міжнародне право виникло в Європі після Вестфальського миру (1648 р.), який завершив Тридцятирічну війну [5, с. 37]. Ці та інші підходи до визначення часу виникнення міжнародного права можна умовно поділити на три категорії.

На думку більшості вчених, до якої ми також приєднуємося, міжнародне право виникло разом із державами ще в давньому світі, коли для врегулювання своїх взаємин держави стали створювати правові норми. О. О. Мережка зазначає, що прообраз міжнародного права можна знайти в майже будь-якій давньої цивілізації, у якій ідея права виходила на передній план щодо панування сили [6, с. 17]. При цьому деякі західні вчені початок зародження міжнародного права пов'язують із виникненням християнства (наприклад, французький учений Ш. де Вішер) [7, с. 56].

Зокрема, В. Е. Грабарь писав: «Міжнародне право в тому його значенні, у якому цей термін використовується в сучасний період, римлянам було відоме. Зародження його варто шукати в міжнародних відносинах докласового суспільства; назву «*jus gentium*» воно отримало саме в цей період» [8, с. 503].

Альтернативної точки зору дотримуються деякі західні вчені, стверджуючи, що міжнародне право виникло в епоху середньовіччя, коли міжнародні відносини досягли настільки високого рівня, що держави усвідомили необхідність створення загальних для них норм міжнародного права та стали їм підкорятися. Цю позицію можна умовно назвати «євроцентристською», адже вчені, що її дотримуються, пишуть не про міжнародне право, а про так зване «європейське міжнародне право» [9, с. 16–22].

Така позиція знаходить своїх прихильників серед українських і зарубіжних науковців. Зокрема, Ю. Я. Баскін і Д. І. Фельдман, дослідивши

виникнення міжнародного права в різних регіонах планети, зазначили, що в кожному з них розвивались свої специфічні міжнародні інститути, проте їм були властиві й загальні риси [10, с. 10].

Ця обставина є дуже важливою, оскільки доводить, що виникнення міжнародного права не було винятком та за необхідністю відображало наявні процеси. Так, вже в Стародавньому світі, одночасно з першими війнами людство почало розмірковувати над проблемами війни та миру. Варто також зазначити, що ідея про виняткову цінність людського життя прийшла та була вкорінена в нашу свідомість не так давно, навіть до XIX ст. так звані загарбницькі війни не засуджувалися. Агресія щодо інших держав із метою захоплення більшої території чи ресурсів вважалася природною рисою людської природи, а війна – її проявом. Таким чином, думки щодо відмови від війни як засобу міжнародної політики того часу мають надзвичайну цінність, оскільки саме на їх основі в подальшому сформується нова галузь міжнародного публічного права – право міжнародної безпеки.

Серед більшості вчених найпоширенішими критеріями періодизації міжнародного права є світові події, які спричинили найбільший вплив на світову історію, зокрема падіння Римської імперії, підписання Вестфальського миру, Велика французька революція, створення Версальської системи міжнародних відносин, Гаазькі конференції, Перша світова війна та Друга світова війна тощо. Досить цікавими є приклади історичного аналізу найзначніших подій, фактів і документів Ф. Ф. Мартенса. Однак за всього їх значення для розвитку дипломатії держав вони не були для нього критеріями періодизації, тому що «...в історії міжнародних відносин межі різних епох чи періодів відрізняються зміною основоположних ідей на інші» [12, с. 25]. На основі ідеї, що характеризує певну епоху розвитку міжнародного права, Ф. Ф. Мартенс розділив історію міжнародного права на три періоди. Перший період охоплював Стародавній світ, середньовіччя та Новий час до Вестфальського міжнародного конгресу 1648 р. Другий період складають події міжнародного життя з 1648 р. до Віденського конгресу 1815 р. [12, с. 27–28].

У відносно недавній радянській період вітчизняна наука, абсолютизуючи класовий підхід в оцінці світових явищ, під час вирішення питання про періодизацію міжнародного права спиралася на марксистську діалектико-матеріалістичну теорію про суспільно-економічні формації, відповідно до якої весь історичний процес поділявся на чотири етапи: рабовласницький, феодалний, капіталістичний і комуністичний [13, с. 26].

Безумовно, заслуговує на увагу ґрунтовна періодизація розвитку міжнародного права, запропонована професором І. І. Лукашук, який виділяє такі періоди: передісторія міжнародного права (з давніх століть до кінця середньовіччя); класичне міжнародне право (з кінця середніх століть до Статуту Ліги Націй); перехід від

класичного до сучасного міжнародного права (від Статуту Ліги Націй до Статуту ООН); сучасне міжнародне право – право Статуту ООН і його суперечності. Спираючись на думки Ю. Я. Баскіна та Д. І. Фельдмана, І. І. Лукашук стверджує, що міжнародне право як юридичний засіб врегулювання міждержавних відносин знаходить своє визнання в практиці держав лише в кінці середньовіччя, однак підґрунтя для його розвитку виникло протягом попередніх історичних періодів, під час яких акумулювався досвід регулювання міждержавних відносин, а також створювалися передумови для формування міжнародно-правової свідомості [15, с. 65–103].

Найбільш суттєвим дослідженням у вітчизняній історії міжнародного права вважаємо працю Ю. Я. Баскіна та Д. І. Фельдмана, які запропонували розділити міжнародне право на такі періоди розвитку: виникнення (Стародавній світ); становлення (від виникнення цивілізації до Вестфальського миру); зрілість (від Вестфальського миру до Жовтневої революції); міжнародне право миру (сучасний період від Жовтневої революції).

Західна доктрина також має безліч наукових шкіл щодо причин походження міжнародного права й періодизації його історії. Так, представники німецької правової школи (зокрема В. Греве) обирають як критерій політико-правовий поділ світу в різні історичні періоди та стверджують, що після XVI ст. існували три відмінні системи міжнародного права, кожна з яких характеризувалася інтересами, ідеологією та політикою влади.

У сучасній науці щодо розглянутої проблеми також немає єдності. Враховуючи це, П. Маланчук стверджує, що надавати їй занадто великого значення не варто: достатньо визначити загальну відмінність між «класичною» системою міжнародного права (1648–1918 рр.) та розвитком «сучасного» або «нового» міжнародного права від Першої світової війни [5, с. 38].

Розвиток «сучасного» міжнародного права П. Маланчук пропонує розподілити на такі етапи: від Першої світової війни до Другої світової війни, у тому числі розкол міжнародного права внаслідок Російської революції та створення Ліги Націй (1914–1945 рр.); від заснування ООН до деколонізації (1945–1960 рр.); від подальшого розширення міжнародної спільноти до закінчення «холодної» війни, позначеного розпадом Радянської імперії (1960–1989 рр.); сучасний етап міжнародного права, пов'язаний зі спробою пошуків «нового світового порядку» після двобічного протистояння «схід – захід» [5, с. 38].

Для встановлення в майбутньому гармонійних відношень між Україною й іншими країнами, істотне значення буде мати поширення культури ділового спілкування, це дозволить налагодити інтелектуальні і ділові стосунки у сфері бізнесу. Культурна розмаїтість не зникне завтра. Увага до культурних коренів, національних особливостей представників сфери бізнесу дозволяє побачити і точно прорахувати те, як партнери будуть реагувати на пропозиції. Більше того, можна передбачити їхнє [4, с. 2].

Міжнародний бізнес – діяльність, що пов’язана з багатьма проблемами. Особливо це стосується спільних підприємств. Крім практичних і технічних питань (вирішення яких знайти легко) на організаційному рівні часто доводиться стикатися з такими особливостями національної психології, поведінки, які становлять певні проблеми для менеджерів, бухгалтерів тощо. Навіть в одній країні існують компанії з різними корпоративними культурами. Наприклад, у японо-американському спільному підприємстві американців цікавить насамперед прибуток, японці ж стурбовані поділом сфер впливу [4, с. 314–324].

Національні особливості, традиції впливають на різні сторони ділових відносин і насамперед на їх стиль. Напрацьовується досвід, формується стиль ведення ділових переговорів українськими представниками бізнесу. Він значною мірою відбиває національні риси українського народу. Це – твердість у відстоюванні позиції, толерантність до іншої точки зору, такт і витримка, розважлива манера ведення переговорів, почуття гумору [4, с. 311].

Отже, різноманіття думок із питання періодизації говорить про його дискусійність; очевидно, що будь-який поділ історії розвитку міжнародного права є умовним, довільним і залежить від застосованих автором критеріїв. У межах різних досліджень можуть використовуватися різні підходи до періодизації історії становлення міжнародного публічного права, що найбільш чітко відповідають предмету та об’єкту окремо взятого дослідження й надають змогу найглибше розкрити його правову природу.

Таким чином, періодизація становлення права міжнародної безпеки пов’язана з розвитком міжнародного публічного права, однак має певні особливості, виходячи з того, що предметом регулювання права міжнародної безпеки є міжнародні відносини, пов’язані із забезпеченням миру та безпеки в світі.

Список використаних джерел

1. Баскін, ЮА., Фельдман, ДІ., 1990. 'Історія міжнародного права', М.: *Міжнародні відносини*, 205 с.
2. Дмитрієв, АІ., 2001. 'Вестфальський мир 1648 року і сучасне міжнародне право: [монографія]', К.: *Київський університет права*, 426 с.
3. Красніцька, ГМ., 2016. 'Етично-ділові стосунки бізнесменів', *«Молодий вчений»*, №4 (31) квітень.
4. Маланчук, П., 2000. 'Вступ до міжнародного права за Ейкхерстом', пер. з англ., Х.: *Консум*, 592 с.
5. Мартенс, ФФ., 1985. 'Сучасне міжнародне право цивілізованих народів: у 2 т.', СПб.: *Тип. А. Бенке*, Т.1, 430 с.
6. Мережко, АА., 2004. 'Історія міжнародно-правових навчань', К.: *Юридична думка*, 296 с.
7. 'Міжнародне право', 2006, за ред. М. В. Буromенського, К.: *Юрінком Інтер*, 336 с.
8. 'Міжнародне право: [підручник]', 2012, Л. Д. Тимченко, В. П. Кононенко, К.: *Знання*, 631 с.
9. Тускоз, Ж., 1998. 'Міжнародне право: [підручник]', пер. з франц., К.: *Арте*, 416 с.

References

1. Baskin, JuA., Fel'dman, DI., 1990. 'Istorija mizhnarodnogo prava (History of international law)', M.: *Mizhnarodni vidnosyny*, 205 s.

2. Dmytrijev, AI., 2001. 'Vestfal's'kyj myr 1648 roku i suchasne mizhnarodne pravo: [monografija] (The Westphalian world in 1648 and modern international law: [monograph])', K.: *Kyjiv's'kyj universytet prava*, 426 s.

3. Krasnic'ka, GM., 2016. 'Etychno-dilovi stosunky biznesmeniv (Ethnic business relations of businessmen)', *«Molodyj vchenyj»*, №4 (31) kviten'.

4. Malanchuk, P., 2000. 'Vstup do mizhnarodnogo prava za Ejkherstom (Introduction to international law by Aikhurst)', per. z angl., H.: *Konsum*, 592 s.

5. Martens, FF., 1985. 'Suchasne mizhnarodne pravo cyvilizovanyh narodiv: u 2 t. (Modern international law of civilized peoples: 2 t.)', SPb.: *Typ. A. Benke*, T.1, 430 s.

6. Merezko, AA., 2004. 'Istorija mizhnarodno-pravovyh navchan' (History of international legal doctrines)', K.: *Jurydychna dumka*, 296 s.

7. 'Mizhnarodne pravo (International law)', 2006, za red. M. V. Buromens'kogo, K.: *Jurinkom Inter*, 336 s.

8. 'Mizhnarodne pravo: [pidruchnyk] (International law: [textbook])', 2012, L. D. Tymchenko, V. P. Kononenko, K.: *Znamnja*, 631 s.

9. Tuskoz, Zh., 1998. 'Mizhnarodne pravo: [pidruchnyk] (International law: [textbook])', per. z franc., K.: *Artek*, 416 s.

* * *